

Т. В. Степанова

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і
господарського права економіко-правового
факультету Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ «ПОВТОРНОЇ» КАСАЦІЇ

Проблеми перегляду судових актів господарських судів в апеляційному та касаційному порядку неодноразово піднімалися на сторінках наукових видань. Деякі автори вказують на позитивність появи великої кількості інстанцій, до яких скривджена сторона може звернутися зі скаргою. Інші автори звертають увагу на збільшення строку розгляду справи та, відповідно, отримання остаточного рішення, що негативно впливає на захист прав суб'єктів господарювання та економічні відносини в цілому.

Проте нещодавно порушена проблема отримала новий вектор дослідження. Мова йде про оприлюднення Конституційним Судом України 16 березня 2010 року прийнятого 11 березня с.р. Рішення у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», які містяться

у статті 125, та терміну «касаційне оскарження», що міститься у статті 129 Конституції України.

Основна проблема, яка спонукала народних депутатів звернутися до Конституційного Суду, — визначення статусу Верховного Суду України щодо так званої «повторної» касації. Загальновідомо, що після судової реформи 2001-2002 рр. Судова палата по господарських спорах Верховного Суду України стала остаточною інстанцією в системі господарських судів. Раніше Вищий арбітражний суд України був вищою інстанцією з перегляду господарських спорів. Проте відповідно до змін до Закону України «Про судоустрій України» та Господарського процесуального кодексу України найвищою касаційною інстанцією став Верховний Суд України.

В літературі одразу розгорнулася дискусія щодо вказаного нововведення. Прибічники двох протилежних позицій наводили численні доводи на свою користь. Однак незначні зміни були внесені лише в процедуру перегляду у Верховному Суді та згодом навіть було розширено підстави для звернення до Верховного Суду України (з двох до п'яти підстав).

Народні депутати у конституційному поданні справедливо зазначили, «що в касаційних процесуальних відносинах представлені, з одного боку — вищі спеціалізовані суди з притаманними їм функціями вищого судового органу, а з іншого — Верховний Суд України, який також відповідає ознакам вищої судової установи і до того ж має стосовно спеціалізованих судів по суті касаційний характер завдань і функцій». Тому в клопотанні вказано, що «внаслідок касаційного дуалізму в повноваженнях цих судів мають місце випадки, коли правові позиції вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України різняться, що ускладнює спеціалізованим судам правозастосування».

Цікавим та правильним представляється висновок Конституційного Суду України, що «визначення у частині другій статті 125 Конституції України Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції означає, що конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями

суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції».

Таким чином, можна зробити висновок, що Верховний Суд не є «повторною» касацією щодо господарських спорів. Це підтверджується також іншим висновком Конституційного Суду: «визначення у положенні пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України як однієї з основних засад судочинства «забезпечення... касаційного оскарження рішення суду» у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 8, статті 125 Основного Закону України означає **лише одноразове** касаційне оскарження та перегляд рішення суду».

Проте в подальшому Конституційний Суд зазначає, що «законом можуть бути передбачені й інші форми оскарження та перегляду рішень судів загальної юрисдикції».

Тобто, з одного боку, скасувавши повноваження з «повторної» касації Верховного Суду, Конституційний Суд одночасно «пропонує» внести зміни та фактично **перейменувати** процедуру перегляду постанов Вищого господарського суду України Верховним Судом України.

Досліджуючи іноземний досвід з порушеного питання, слід зауважити, що в Арбітражному процесуальному кодексі Російської Федерації та Господарському процесуальному кодексі Республіки Білорусь після касаційного перегляду можливий перегляд в порядку нагляду (відповідно глави 33 та 36 кодексів), проте він здійснюється відповідно Вищим арбітражним судом РФ (стаття 294 АПК РФ) та Вищим господарським судом РБ (стаття 302 ГПК РБ). Тобто, звернення до Верховного Суду не відбувається в будь-якому випадку.

Наша держава обрала інший сценарій перегляду господарських справ, що не можна визнати вірним.

Однак, при збереженні Верховного Суду як найвищого судового органу України, на нашу думку, необхідно, по-перше, зберегти процедуру порушення провадження, що існує зараз (відповідно до статті 111-17 ГПК України це питання вирішується позитивно при згоді хоча б одного судді на засіданні колегії у складі трьох суддів Судової палати у господарських справах), а, по-друге, звузити перелік підстав для звернення зі скаргою.

Щодо останнього, вважаємо, що застосування нижчестоящим судом закону чи іншого нормативно-правового акта, що суперечить Конституції України, або визнання постанов чи ухвал міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, такими, що порушують міжнародні зобов'язання України, не є питаннями, які належить вирішувати Верховному Суду України з його статусом найвищого судового органу. Основне завдання Верховного Суду — узагальнення та систематизація практики, розробка рекомендацій, участь у розробці нормативно-правових актів з удосконалення економічних та процесуальних відносин, підвищення авторитету судової влади. За наявності вищого спеціалізованого суду Верховний Суд не повинен «розпилюватись» на розгляд окремих спорів між суб'єктами господарювання, оскільки це автоматично знижує його статус.

Тому саме цей вектор реформування судочинства повинен бути вирішальним, і законодавець повинен виважено відноситись до будь-яких «косметичних» змін чинних процесуальних кодексів, в тому числі Господарського процесуального кодексу України, оскільки це в кінцевому результаті відобразиться на рівні захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання.